

גבולות היחידה: במדבר פרק ל"ג

נושא היחידה: מסעות בני ישראל במדבר ומצוות הורשת וירושת הארץ

מספר שיעורים לפי המתווה: 2

כתבה: נורית שלזינגר

כללי:

פרק ל"ג פותח את הפרשה האחרונה בחומש במדבר - פרשת מסעי. בפרק זה עורך משה סיכום של המסעות שעברו בני ישראל במהלך 40 שנות נדודיהם במדבר. שנות הנדודים עומדות להסתיים. מערבות מואב ייכנס העם לארץ ישראל. הפרק מסתיים בציוויים ואזהרות לקראת הכניסה לארץ.

למורה: במהלך הוראת הפרק, לא נתעכב בהרחבה על כל מקום, אלא נעבור על מקומות מוכרים. נצל את אזכור המקומות לצורך חזרה קצרה.

פתיחה:

למורה: מטבע הדברים, נלמד פרק זה לקראת סיום שנת הלימודים, ולכן ניתן לעשות פעילות פתיחה של סיכום הפעילויות שעברה הכיתה במהלך השנה.

המורה יחלק לתלמידים דף (או יקרין על הלוח) עם רשימת אירועים שעברה הכיתה במהלך השנה (טיולים, טקסים, מסיבות, כינוסים בית ספריים וכדומה). הילדים יעינו ברשימה, ואז יענו (כל אחד יענה בכתב או שהמורה יזמין לשיתוף במליאה):

איזה אירוע זכור לך במיוחד לטובה? מדוע?

איזה אירוע זכור לך פחות לטובה? מדוע?

איזה אירוע שכחת, והרשימה עכשיו הזכירה לך אותו?

ולבסוף, שאלה כללית: איזו הרגשה מתעוררת בכם כשאתם רואים את הרשימה הזאת?

כמו שאנחנו עומדים לקראת סיום "המסע" שלנו בכיתה ה', כך בפרשה שלנו עם ישראל עומד לקראת סיום המסע הארוך במדבר. ובדומה לרשימת האירועים שהצגתי בפניכם, משה מציג בפני העם רשימה של כל המקומות שבהם הם עברו בדרך.

עיון בפסוקים:

נקרא את פסוקי הפתיחה הכלליים א' ב', ולאחר מכן את פסוקים ג' ד':

ג וַיִּסְעוּ מֵרַעְמָסֵס בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּחֹמֶשֶׁת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן מִמְּחַרְתֵּי הַפָּסַח יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמָה לְעִינֵי כָל-מִצְרָיִם

ד וּמִצְרָיִם מִקְבְּרֵיהֶם אֶת אֲשֶׁר הִכָּה ה' בָּהֶם כָּל בְּכוֹר וּבְאֵלֵהֶם עָשָׂה ה' שְׁפָטִים.

בעזרת פסוקים אלה, נזכיר שוב את תאריך היציאה ממצרים: ט"ו בניסן, למחרת קרבן הפסח ומכת בכורות.

ננחה את התלמידים לקרוא בשקט את פסוקים ה'-י"ז, ולערוך בעזרתם רשימה של מסעות השנה הראשונה ושל תחילת השנה השנייה (עד חטא המרגלים). הרשימה שתקבל היא:

1. רעמסס (שמות י"ב ל"ז)

2. סוכות (שמות י"ב ל"ז, י"ג כ')

3. אתם (שמות י"ג כ')

4. פי החירות (שמות י"ד ב', י"ד ט')
5. מרה (שמות ט"ו כ"ג)
6. אילים (שמות ט"ו כ"ז)
7. ים סוף (שמות פרקים י"ד-ט"ו)
8. מדבר סין (שמות ט"ז א')
9. דפקה (המקום אינו מוזכר בחומש שמות)
10. אלוש (המקום אינו מוזכר בחומש שמות)
11. רפידים (שמות י"ז)
12. מדבר סיני (שמות י"ט)
13. קברות התאוה (במדבר י"א)
14. חצרות (במדבר י"א ל"ה)

נבקש מהתלמידים לספר אילו מקומות זכורים להם מהלימוד שלהם בעבר, ומה קרה במקומות אלה (אם אינם זוכרים, אפשר להפנות אותם לפסוקים מתאימים בחומש שמות, שבהם מסופרים האירועים, כפי שמצוין בסוגריים לעיל ליד שמות המקומות).
ננחה את התלמידים להמשיך לקרוא את פסוקים י"ח-ל"ט ולהמשיך את הרשימה:

15. רתמה
16. רימון פרץ
17. לבנה
18. רסה
19. קהלתה
20. הר שפר
21. תרצה
22. מקהלות
23. תחת
24. תרח
25. מתקה
26. חשמונה
27. מוסרות
28. בני יעקן
29. חור הגדגד
30. יטבתה
31. עברונה
32. עציון גבר
33. מדבר צין – קדש
34. הר ההר

איזה אירוע משמעותי מוזכר כאן? מות אהרון.

אהרון הוא היחיד מגדולי האומה בתורה שתאריך פטירתו מופיע בפירוש:

בְּשָׁנַת הָאָרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ – א' באב בשנה הארבעים, וגם גיל הפטירה: 123.

בפסוק מ' מוזכר מלך ערד, שיצא להילחם בבני ישראל:

וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עָרֹד וְהוּא יָשָׁב בְּנֶגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בָּבֵא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מה הוא שמע? ניתן להביא בפני התלמידים את רש"י, שרואה את ההסבר בסמיכות למות
אהרון (כך פירש רש"י גם במדבר כ"א א', שם מסופר על המלחמה במלך ערד): כאן למדך
שמיתת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני הכבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל לפיכך
חזר וכתבה.

למורה: קשה למצוא הסבר מדוע דווקא אירועים מסוימים הוזכרו כאן, בעוד אירועים רבים
ומשמעותיים לא הוזכרו (אפילו מעמד הר סיני אינו מוזכר כאן). בכל אופן, ניתן להתייחס
בקצרה לאירועים שכן מוזכרים, כפי שהצענו כאן.
כעת ננחה את התלמידים להמשיך את הרשימה לפי פסוקים מ"א-מ"ט:

35. צלמונה

36. פונן

37. אובות

38. עיי העברים

39. דיבון גד

40. עלמון דבלתיימה

41. הרי העברים

42. ערבות מואב

מה החשיבות ברשימה זו?

הרשימה נראית "יבשה" וארוכה. לשם מה טורחת התורה לפרט כל מקום ומקום? הרי
הסיפורים המשמעותיים כבר נכתבו במקום התרחשותם, ומה מוסיפה לנו רשימה זו?
נשמע את תשובות התלמידים, שאולי יעלו הסברים מתאימים בעקבות פעילות הפתיחה.
לאחר מכן נלמד איתם את רש"י לפסוק א', שמביא שני פירושים:
1. למה נכתבו המסעות הללו? להודיע חסדיו של מקום שאעפ"י שגזר עליהם לטלטלם
ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא
היתה להם מנוחה, שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות. צא מהם י"ד שכולם היו
בשנה ראשונה קודם גזירה משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה... ועוד הוצא משם ח'
מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים. נמצא שכל
שמנה ושלושים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות. זה מיסודו של רבי משה הדרשן.
2. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת: משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק
לרפאותו. כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות אמר לו: כאן ישננו, כאן
הוקרנו, כאן חששת את ראשך וכו'.

לפי הפירוש הראשון, הרשימה מלמדת אותנו על אהבתו הרבה של ה' לעם ישראל. אמנם הוא
העניש את עם ישראל, כיוון שהם חטאו בחטא המרגלים, אך עשה זאת תוך רחמים רבים, ולא
הקשה עליהם כל כך את הנדודים. בסך הכול היו 42 מסעות ב-40 שנה, רובם בשנה הראשונה
והאחרונה. כך יוצא, שב-38 שנים נסעו בני ישראל 20 מסעות – זה בהחלט לא הרבה.
לפי הפירוש השני, הרשימה מזכירה לנו את האירועים הרבים שעברו בני ישראל, ובמבט
לאחור, הם יכולים לשמוח ולהודות על כל מה שהם עברו, ועל כל הקשיים עליהם הם התגברו
בחסדי ה' וכו'.¹

¹ בכיתה מתקדמת ובמידה שהזמן מאפשר, ניתן להביא הסבר נוסף לפירוט המקומות – את הסברו של הרמב"ם: "ומאותות התורה ונפלאותיה העצומות עמידת ישראל במדבר ארבעים שנה ומציאת המן בכל יום, והם מקומות רחוקות מן

לסיום, נחזור לפעילות שעשינו בתחילת השיעור -
האם התשובות שראינו בשיעור לגבי הסיבות לרשימת המסעות, מתאימות גם לרשימת
הפעילויות שעברנו השנה בכיתה? מה דומה ומה שונה?

סיום הפרק: מצוות הורשת וירושת הארץ (פסוקים נ' - נ"ו)

כאמור, מערבות מואב ייכנסו בני ישראל לארץ, לאחר שיעברו את הירדן. הכניסה לארץ תביא
בהכרח מיד למפגש עם עמי הארץ, ולצורך לגרש אותם ואת תרבותם ולהתיישב בארץ. בהקשר
זה, העם מצווה כאן בכמה מצוות:

- "וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵיכֶם" – להוריש – לגרש את יושב הארץ.
- "וְאֲבַדְתֶּם אֶת כָּל מִשְׁפְּחֵיכֶם וְאֶת כָּל צִלְמֵי מִסְכְּתֵיכֶם תִּאֲבְדוּ וְאֶת כָּל בְּמוֹתֵיכֶם תִּשְׁמִידוּ" –
להשמיד את העבודה הזרה שנמצאת בארץ.
- "וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וְיִשְׁבְּתֶם בָּהּ" – לאחר שתורישו -תגרשו את הגויים, תוכלו להתיישב
בארץ.
- "וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת הָאָרֶץ בְּגוֹרָל לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם" – יש לחלק את הארץ לנחלות ולתת לכל שבט
נחלה, לפי הגורל. יש לשים לב, שמצד אחד כתוב בפסוק, שהחלוקה היא "בגורל", ומצד
שני, כתוב "לרב תרבו נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו" – כלומר, לא בגורל אלא לפי גודל
השבט. נראה שהדרך הפשוטה ביותר ליישב סתירה זו היא להסביר שכל שבט יקבל נחלה
על פי גודלו, אך מקום הנחלה ייקבע בגורל.
נפנה את תשומת לב התלמידים לכך שגם פסוק ל"ב וגם פסוק ל"ג פותחים במילה
"והורשתם". על פי רש"י, משמעות המילה שווה בשני המקומות – לפנות, לגרש. בפסוק ל"ב:
וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ – תגרשו את הגויים. ובפסוק ל"ג: וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ – תפנו
את הארץ מיושביה.
אך הרמב"ן מפרש את המילה "והורשתם" שבפסוק ל"ג, במשמעות הפוכה: לשון ירושה. עם
ישראל יירש את הארץ. זו נקודה חשובה, כי מפסוק זה לומד הרמב"ן את מצוות יישוב ארץ
ישראל. וכך הוא כותב בפירושו לפסוקנו:
"על דעתי זו מצות עשה היא יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו
בנחלת ה'... ומה שהפליגו רבותינו במצות הישיבה בארץ ישראל ושאר לוצאת ממנה... בכאן
נצטוונו במצוה הזו כי הכתוב הזה היא מצות עשה".
הפרק מסתיים באזהרה, שאם בני ישראל לא יורישו את הגויים, הגויים האלה יהיו "לְשָׂפִים
בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִים בְּצַדֵיכֶם" – לקוצים שידקרו אתכם, ואחר כך יִצְרְרוּ אֶתְכֶם - יהיו צרים ואויבים
לכם. הנזק מהגויים אינו רק נזק פיזי, אלא גם ובעיקר נזק רוחני, של הידרדרות מוסרית
והידרדרות לעבודה זרה. המצב עלול, חלילה, להגיע עד כדי כך, ש"כִּפְאֶשֶׁר דְּמִיתִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם
אֶעֱשֶׂה לָכֶם" – אתם תהיו אלה שיגורשו מהארץ לגלות.

הישוב ואינו טבעיות לבני אדם, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון, ואמרה התורה (דברים כט ה) לחם לא אכלתם ויין ושכר
לא שתיתם ארבעים שנה! וכל אלה אותות הם במעשה נס נראות לעין. וכאשר ידע הבורא יתברך כי יעבור על אלה
האותות מה שיעבור על דברי הימים, לא יאמינו השומעים בה, ויחשבו כי עמידתם במדבר הזה היה קרוב (סמוך) מן
הישוב מקום אשר בני אדם שם, כמו המדברות אשר ישכנו שם בני ערב היום, או מקומות אשר יהיה שם חריש וקציר, או
יש שם עשבים וצמחים למאכל בני אדם ושיהיה במקומות ההם בורות מים. על כן הרחיק מלבות בני אדם המחשבות
האלה, וחזק אלה האותות כולם בזכרון המסעות, כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האותות הגדולות איך עמדו בני
אדם במקומות ההם ארבעים שנה".

למורה: התלמידים כבר למדו את ספרי יהושע ושופטים וראו את תוצאות ההתרשלות בירושת הארץ והותרת "הארץ הנשארית", וכן את ההשפעה ההרסנית של הגויים על עם ישראל. כדאי להזכיר זאת כאן.

הצעות להמחשה:

- כדאי ללוות את לימוד הפרק במפות שבהן ניתן לראות את המסעות.

[המסעות בשנה הראשונה](#)

[מפת מסעות השנה הארבעים](#)

- בעניין מצוות יישוב ארץ ישראל המופיעה בסוף הפרק, כדאי לעודד את התלמידים להביא לכיתה תמונות של יישובים שונים בארץ או סיפורים על בני משפחתם שעלו לְשֶׁבֶת בארץ או שהיו שותפים בהקמת יישוב חדש.

מסרים והפנמה:

- חסד ה' שבתוך הדין – העונש של 40 שנות נדודים במדבר ניתן ברחמים.
- בסיום תהליך, יש ערך להסתכלות אחורה על כל מה שעברנו, להפקת לקחים ולהודאה על כל הטוב.
- הישיבה בארץ מותנית בסילוק הגויים והעבודה הזרה ממנה.
- יישוב ארץ ישראל הוא מצווה מהתורה (לדעת הרמב"ן).

סיכום:

אנו עומדים בסיום החומש, ולמעשה אנו בשלב סיום הנדודים של עם ישראל במדבר. בנקודה זו סוקר משה את כל המסעות, ומלמד את העם כמה הם עברו וכמה עליהם להודות לה'. הוא גם מכין אותם למשימות שיעמדו בפניהם עם הכניסה לארץ.

